

Дзюбинська Х.А., асистент ©

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького

ТЕРМІН ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ТА МЕТОД СІТКОВОГО МОДЕЛЮВАННЯ

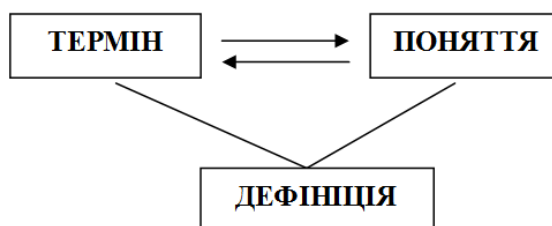
Дана стаття досліджує термін і його основні лінгвістичні характеристики. Розглядаються такі явища, як термінологічне поле і система, співвідношення терміна з поняттям та значенням. Увага зосереджена на методі сіткового моделювання, його практичному застосуванні.

Ключові слова: термін, система, значення, сіткове моделювання, декомпозиція.

Термін є елементом терміносистеми. Термінологія має величезне значення для науки, оскільки є її мовою. Термін, в свою чергу, елементом терміносистеми. Термінологія не є замкнутою, відокремленою системою, адже термінологія різних сфер науки і техніки та загальнолітературна мова взаємодіють між собою. Термінологія формується під впливом позамовних факторів, літературної мови та людської діяльності.

Вона є динамічною, оскільки не стоїть на одному місці, а розвивається з разом з наукою, з новими винаходами та взаємодіє з системами термінів інших сфер та галузей. Термін — основна одиниця термінології, якому притаманно 2 плани: план вираження та план змісту, тобто існує певне поняття, яке виражає значення (зміст). Для того, щоб визначити поняття терміну необхідна матеріальна оболонка, тобто сама форма. Оскільки план змісту та вираження пов'язані між собою, то ми повинні дослідити системні зв'язки між терміном та поняттям і зв'язки між термінами у структурі термінології. Терміни входять в структуру та утворюють систему. “Структура – це склад і внутрішня організація єдиного цілого, яке розглядається з боку його цілісності. Система – сукупність взаємопов'язаних елементів, які утворюють більш складну єдність, що розглядається з боку елементів – її частин.” (4, ст. 19). Система для терміна є лінгвістичною впорядкованістю спеціальних слів на рівні плану вираження. Оскільки термін є категорією мови, а поняття – мислення, то дефініція їх нероздільно пов'язує і описує поняття за допомогою матеріальної оболонки самого терміна. (рис. 1)

На нашу думку, найголовнішою рисою терміна є його дефінітивна функція, адже значення терміна – це визначення поняття за допомогою дефініції. Радянська дослідниця Т.Л. Канделаки дала терміну наступне визначення “Термін – це слово або словосполучення, яке вимагає для встановлення свого значення у відповідній системі понять дефініції.” (2, ст. 7)

Рис 1. Взаємодія терміна, поняття і дефініції

Безперечно терміни не є хаотично функціонуючі лінгвістичні одиниці, вони мають чітку структуру та впорядковані в систему. Таким чином, терміни певної сфери науки чи техніки утворюють термінологічні поля, усі елементи якого повинні мати спільну ознаку, яку ми називаємо інваріантом. Тобто поля – це групи елементів, які мають спільну ознаку і притягують до себе нові елементи з такою ж ознакою. Саме поняття “поле” ввів Г. Іпсен, який говорив про те що, слова існують у вигляді системи, вони безпосередньо пов’язані між собою і утворюють певну структуру — “поле”. Словесне поле існує у вигляді групи слів, які за змістом тісно пов’язані одне з одним, та за умови взаємної залежності, визначають значення одне одного. В людській свідомості слова існують не хаотично, вони пов’язані та залежні одне від одного. Прикладом лексичного поля можуть бути синонімічні ряди (revenue - profit), антонімічні (to buy – to sell), агентивні (manage – manager). З вищесказаного випливає, що семантичні одиниці співвідносяться між собою та вступають у різноманітні відносини і ці відносини мають системний характер. Кожен термін у даній системі має свої суттєві ознаки, за допомогою яких протиставляється іншим.

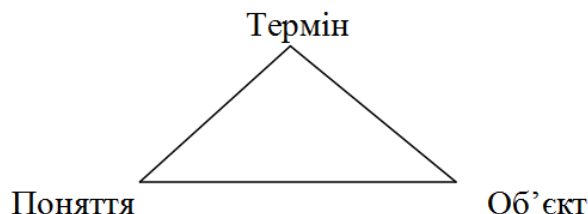
Л. Сейферт охарактеризував поле як історичне, цілісне, безперервне та присутнє. Поле є елементом не лише мовної структури, а й історії. Члени поля безперервно взаємопов’язані між собою. Поле відтворює реальний світ без прогалин, що забезпечує його цілісність. Присутність можна пояснити тим, що кожне слово для нас є важливим та необхідним, і правильно зрозуміти зміст ми можемо лише у контексті. Оскільки поля не є закритими класами, а взаємодіють, перетинаються, то елементи одного поля можуть потрапляти в інші, при цьому набувати нових характеристик.

Слова – терміни відрізняються від звичайних слів тим, що належать до певного поля, яке може слугувати для них контекстом. Проте, за його межами терміни не втрачають точності та однозначності. “Семантичні поля є класами, що перетинаються, з будь-якого семантичного поля, через більш чи менш довгий ланцюжок опосередкованих ланок можна потрапити в будь-яке інше поле” (1, с.251). У процесі такої взаємодії значення терміна може змінюватися, набуваючи нових властивостей.

Якщо говорити про термін, то є багато його визначень, багато вчених говорили та говорять про термін: Даниленко В.П., Левицький В.В., Кандакова Н.І., Канделакі Т.Л. Термін – це одиниця, яка має означуване і означення, він входить до сфери певної галузі чи професії. Термін не є

ізолюваним, але його не можна ні протиставляти, ні уподібнювати загальноновживаній лексиці. Існують такі терміни, що відносяться і до літературної, і до побутової лексики: *hammer, gap, debt, agency, advice*. Отже, термінологія може включати в себе терміни, які вживаються як в професійній, так і в повсякденній сферах мовлення.

Термін – це знак, який співвідноситься з об'єктом та поняттям. Він належить до спеціального шару лексики, номінуючи при цьому спеціальні поняття. (рис. 2) Термін не особливе слово, а слово в особливій функції.

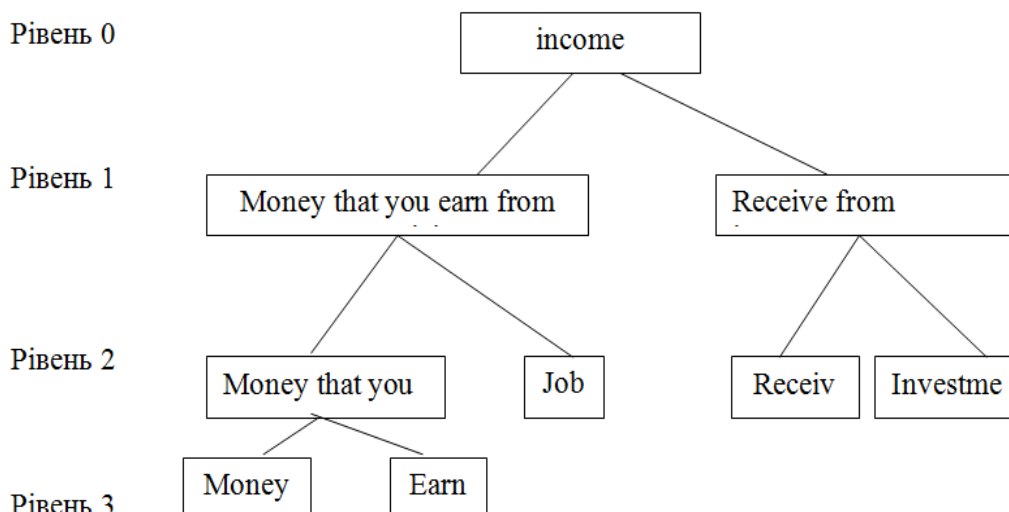

Рис. 2. Співвідношення терміна з об'єктом і поняттям

Терміну притаманні такі характеристики, як наявність дефініції (визначення) та системність, а не хаотичність. Звідси випливає, що загальна лексика та термін відрізняються певними характеристиками, загальноновживані слова орудують побутовими поняттями, а термін поняттями наукового мислення. На нашу думку, термін – це слово певної галузі, яке відноситься до певної терміносистеми і вступає у відносини з іншими елементами цієї системи. Йому притаманні наявність поняття та дефініції, які роблять його однозначним.

Термінотворення – це цілеспрямований процес, адже якщо з'являються нові предмети, то їм необхідно дати назву за допомогою або уже існуючих ресурсів (присвоївши слову нове поняття), або цілеспрямовано утворюючи нові чи за допомогою запозичення з інших мов. Також можлива трастермінологізація, коли термін з однієї терміносистеми переосмислюється і переходить в іншу.

Якщо ми досліджуємо термін не як окрему мовну одиницю, то сіткове моделювання дає можливість бачити всі значення слова і кожне окремо та встановити зв'язки між ними. Для того, щоб створити таку модель нам потрібно дефініцію терміна і за допомогою неї ми можемо зробити аналіз за безпосередніми складниками. Для прикладу зробимо сіткове моделювання для терміну **income**, який має наступну дефініцію (*income – money that you earn from your job or that you receive from investment*). Її можна розкласти на *money that you earn from your job* та *receive from investments*, які є безпосередніми семантичними складниками. Кожні з цих двох складників можна ще розкласти на опосередковані складники.

Рис. 3. Сіткове моделювання для терміна income

У результаті такого аналізу ми дізнаємося, що термін *income* містить 1) 2 безпосередні семантичні складники: *money that you earn from you job* та *receive from investments*. 2) 4 опосередковані складники 2 рівня: *money that you earn*, *job*, *receive*, *investments* та 2 опосередковані складники 3 рівня: *money*, *earn*.

У сітковій моделі семантичний складник – це лексема - носій складової частини значення, тобто це той складник, який сам є лексичним значенням іншого слова чи словосполучення. Метод сіткового моделювання дає можливість аналізувати процеси семантичної взаємодії термінології.

При сітковому моделюванні з'являється таке явище, як декомпозиція безпосередніх семантичних складників, тобто розкладання на різні складники, що показує у термінах наявність спільних семантичних складників. Таким чином, один термін може належати до терміносистем різних галузей. Методика сіткового моделювання дає можливість дослідити лексику з урахуванням структурних та системних властивостей.

Отже, термін – це елемент терміносистеми, якому притаманна системність та структурність. Термінологічне поле містить терміни, які змістовно пов'язані між собою і також вступають в внутрішньомовні стосунки. Терміносистеми мають системний характер, тобто є сукупністю елементів цілого між якими існує зв'язок. Цей зв'язок і показує її цілісну структуру.

Таким чином, термін вступає у системні відносини з іншими словами термінологічної системи, а метод сіткового моделювання дозволяє виявити структуру та лексичне значення терміна.

Література

1. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. – М. Наука, 1974. – 367 с.
2. Канделаки Т.Л. Семантика и мотивированность терминов. . – М. Наука, 1977. – 167 с.

3.Медникова Є.М. Значение слова и методы его описания. – М. Высшая школа,1974. – 201 с.

4.Мельничук А.С. Понятие системы и структуры // ВЯ, 1970. - № 1 - С. 19-32.

Summary

This article investigates term and its main linguistic features. Such phenomena as term field and system and correlation between term, concept and meaning are shown. The method of net modeling and its practical application was paid attention to.

Key words: *term, system, meaning, concept, net modeling, decomposition.*